

Верховний
Суд

Принципи права та їх застосування у практиці Верховного Суду (цивільна юрисдикція)

Суддя Касаційного цивільного суду
у складі Верховного Суду,
К.ю.н.
Андрій Грушицький

Стратегія розвитку Верховного Суду на 2023 – 2027 роки

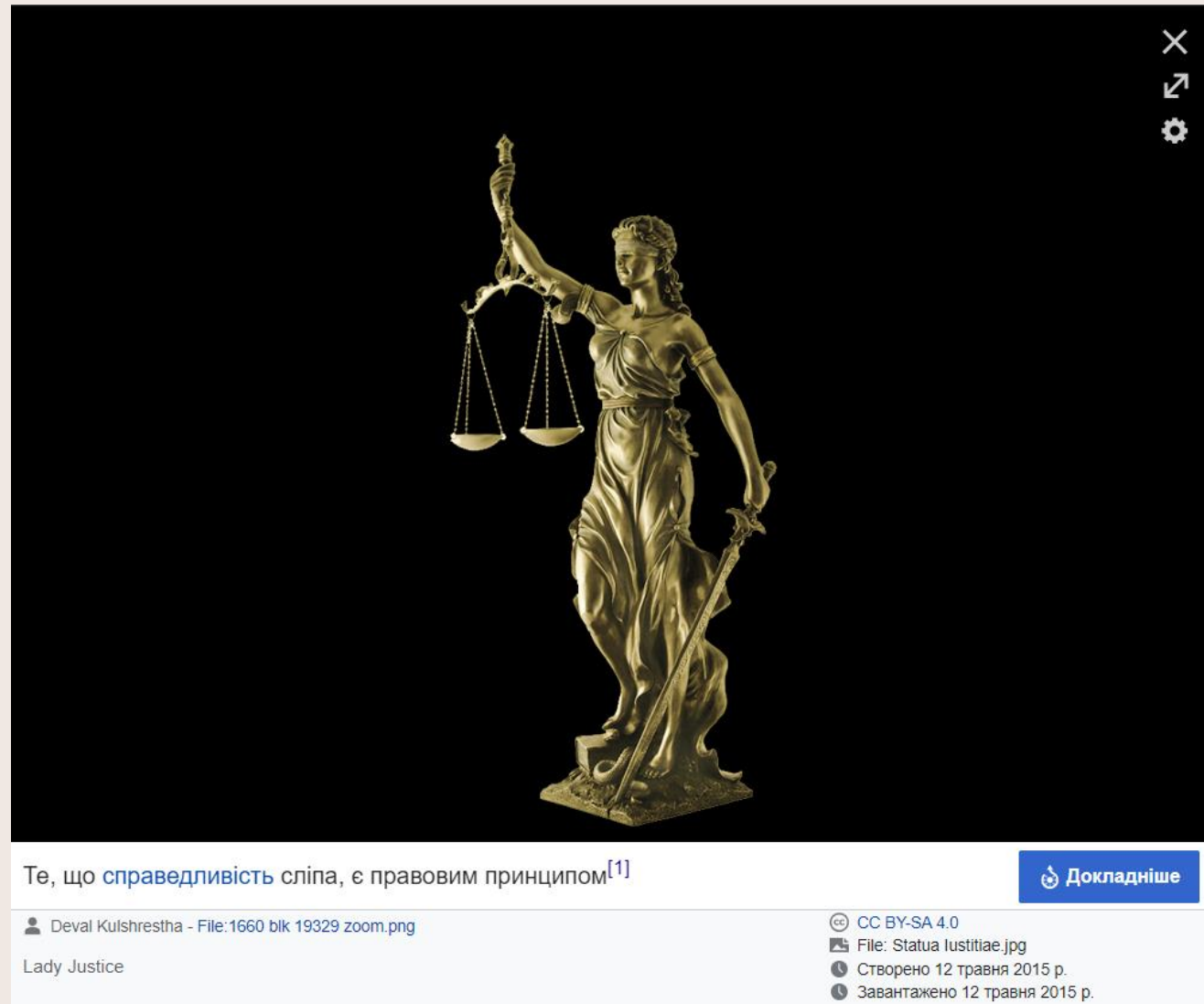
Суд – це складний інтелектуальний процес, який вимагає аналізу величезного обсягу інформації, узгодження суперечливих позицій, які мають під собою юридичне та логічне підґрунтя, аж до найскладніших справ, де зіштовхуються принципи права, і де вкрай баналізоване поняття “вирішити по закону” втрачає всякий сенс.

Формування підходів до напрацювання засадничих критеріїв стратегії діяльності крізь призму // <https://precedent.ua/2110000900>

Принцип (лат. principium – «начало, первень, основа»)

- Першопочаток, те, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорії, науки.
- Визначальне положення, вихідний пункт, передумова певної концепції або теорії.
- Засадниче, фундаментальне твердження, вихідний пункт, засновок будь-якої теорії, концепції.
- Центральне поняття, основоположна ідея, що пронизує певну систему знання і субординує його.
- Основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і т.ін; основний закон якої-небудь точної науки.
- Основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації (гуманізм, законність, справедливість, рівність громадян перед законом тощо).
- Твердження, яке сприймається як головне, важливе, суттєве, неодмінне або, принаймні, бажане. Частково це означає «фундаментальна причина», частково «закон, вищий за інші закони»; це може бути закон, природний закон (правило або принцип, який описує закономірність у природі, є науковим законом), життєве правило або керівництво.

У праві принцип – це правило, яке застосовується до цілої сфери, наприклад принцип добросовісного використання, який стосується сфери авторського права.

«Це мої принципи! Якщо вони вам не подобаються, у мене є інші!»

— Граучо Маркс

Принципи права

– об'єктивно властиві праву відправні початку, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які ставляться до учасників суспільних відносин із метою гармонічного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів. Іншими словами, це є своєрідна система координат, у рамках якої розвивається право, і одночасно вектор, який визначає напрямок його розвитку.

Ознаки принципів права

Вони є концентрованим виразом сутнісних рис та цінностей, що притаманні певній системі права.

Мають найбільш загальний характер.

Визначають змістовний характер системи права та її системних підрозділів, а також напрямки їх подальшого розвитку.

Мають пріоритет над нормами права.

Порівняно з правовими нормами, відрізняються більшою стійкістю. Іншими словами, вони залишаються незмінними протягом тривалого часу.

Виступають як загальне мірило поведінки, не вказуючи права та обов'язки.

Зазвичай фіксуються в зовнішніх формах (джерелах) права; можуть застосовуватися і як неписані. Важливою формою їхнього виявлення виступає судова практика.

За сферою дії

Загальні – це принципи, що притаманні праву в цілому, діють в усіх галузях та інститутах права.

Галузеві – своєрідна система координат, у рамках якої розвивається певна галузь права, і одночасно вектор, що визначає напрямок розвитку цієї галузі. Властиві конкретній галузі права (наприклад, принцип рівності сторін у майнових відносинах – у цивільному праві; рівності держав, поважання державного суверенітету, невтручання у внутрішні справи держави та ін. – у міжнародному публічному праві).

Міжгалузеві – принципи, властиві кільком спорідненим галузям права (наприклад, принципи гласності та змагальності сторін судового розгляду – в кримінально-процесуальному та цивільно-процесуальному праві; принципи недоторканності власності, свободи економічної діяльності, свободи укласти договір, необхідності конкуренції та заборони монополізації – у підприємницькому та банківському праві).

Принципи окремих інститутів права – діють у межах однорідних суспільних відносин, що регулюються нормами окремого інституту. Становлять цілком самостійну наукову категорію і виступають конкретизуючим елементом системи загальних принципів права.

Стаття 8 Конституції України.
В Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Стаття 129 Конституції України.
Основними засадами судочинства є:

- 1) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- 2) забезпечення доведеності вини;
- 3) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;
- 4) підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором;
- 5) забезпечення обвинуваченому права на захист;
- 6) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
- 7) розумні строки розгляду справи судом;
- 8) забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках - на касаційне оскарження судового рішення;
- 9) обов'язковість судового рішення.

Законом можуть бути визначені також інші засади судочинства.

Стаття 3 ЦК України

Загальні засади цивільного законодавства

1. Загальними засадами цивільного законодавства є:

- 1) неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини;
- 2) неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом;
- 3) свобода договору;
- 4) свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом;
- 5) судовий захист цивільного права та інтересу;
- 6) справедливість, добросовісність та розумність.

Частина третя статті 2 ЦПК України.

Основними засадами (принципами) цивільного судочинства є:

- 1) верховенство права;
- 2) повага до честі і гідності, рівність усіх учасників судового процесу перед законом та судом;
- 3) гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
- 4) змагальність сторін;
- 5) диспозитивність;
- 6) пропорційність;
- 7) обов'язковість судового рішення;
- 8) забезпечення права на апеляційний перегляд справи;
- 9) забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, встановлених законом;
- 10) розумність строків розгляду справи судом;
- 11) неприпустимість зловживання процесуальними правами;
- 12) відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення.

Принципи

=

Засади

Принцип

- Догма
- Доктрина
- Засада
- Ідея
- Канон
- Норма
- Переконання
- Положення
- Правило

Обрання позивачем неналежного способу захисту своїх прав є
самостійною підставою для відмови у позові

п. 6.21 постанови ВП ВС, 19 січня 2021 року, справа № 916/1415/19, провадження № 12-80гс20

В суспільстві наявна певна критика «концепції ефективності»

Найвідоміші приклади використання касаційними судами у складі Верховного Суду у своїй практиці низки юридичних доктрин, а саме:

- (а) заборони суперечливої поведінки (*venire contra factum proprium*) або естопель (*equitable estoppel*);
- (б) прояву найвищої добросовісності (*uberrima fides*);
- (в) тлумачення слів договору проти того, хто їх написав (*contra proferentem*);
- (г) заборони вчинення фраздаторних правочинів (*fraus creditorum*);
- (ґ) реальності господарських операцій;
- (д) належної правової процедури (*fair procedure*);
- (е) зняття корпоративної вуалі (*piercing/lifting the corporate veil*);
- (є) заборони використання «плодів отруйного дерева» (*fruit of the poisonous tree*) тощо.

Заборона суперечливої поведінки (*venire contra factum proprium*)

Одна із засад приватного права, яка лежить в основі будь-яких договірних відносин, що, зокрема, забезпечує стабільність цивільного обороту. Вона була напрацьована ще римськими глосаріями під час тлумачення та інтерпретації *Corpus Iuris Civilis* у межах *exceptio doli generalis* (йдеться про суперечливу поведінку після звернення до суду, що необхідно відрізнити від *dolus specialis*, тобто зміни поведінки до звернення до суду), у подальшому цей підхід був запозичений країнами континентального права. Головним завданням доктрини *venire contra factum proprium* є захист слабшої, але добросовісної сторони. Ця римська максима крізь століття не просто не втратила своєї актуальності, а вже стала звичним явищем, що зцілює національні судову практику та систему права від наслідків попереднього впливу соціалістичного права.

Естопель (*equitable estoppel*) є яскравим прикладом судової правотворчості англійських судів у межах права справедливості (*law of equity*). В англо-саксонській системі права виділяють естопель, що може виникнути при застосуванні як процесуальних, так і матеріальних норм права. До першого належить *estoppel by res judicata* (*collateral estoppel*), який фактично покликаний не допускати повторного та безпідставного розгляду справи. Він відомий національній судовій системі здебільшого через практику ЄСПЛ, яким було сформульовано принцип *res judicata*. До другого різновиду естопеля належить *laches* (позовна давність), що застосовується, коли позивач цілеспрямовано, навмисно затримує чи перешкоджає ухваленню юридичних заходів, щоб завдати шкоди відповідачу. Виокремлюється також спеціальний різновид естопеля – *estoppel by deed*, коли йдеться про те, що особа, яка надала *deed* (документ, що засвідчує певну дію (згоду)), втрачає право у подальшому оспорювати обставини, що містяться в такому документі.

Фактично засади *venire contra factum proprium* і *equitable estoppel* є одним і тим самим, водночас перша доктрина притаманна романо-германській системі права, а друга застосовується в країнах англо-саксонської правової сім'ї. Національні суди майже в однаковій мірі імплементують їх до своєї практики, що викликає певний дисонанс, хоча в умовах стрімкої конвергенції правових систем уже не є таким різючим.

Водночас зустрічаються й певні особливості: так, наприклад, у рішенні Окружного суду штату Огайо «*Wolper v. Hotel Europe*» наголошується на тому, що Швейцарія не визнає доктрину *equitable estoppel*, тобто швейцарське законодавство чітко обмежило застосування естопеля в національній судовій практиці. Цікавим також є спостереження, що доктрина *venire contra factum proprium* більше застосовується судами цивільної юрисдикції, натомість доктрина *equitable estoppel* поширеніша в практиці господарських судів.

Процесуальний естопель

Найчастіше процесуальний естопель знаходить свій вияв під час оскарження судових рішень і може полягати в тому, що сторона радикально змінює свою правову позицію у справі в порівнянні з правовою позицією у суді попередньої інстанції. Юридичним наслідком принципу естопеля є втрата права, за захистом якого сторона звернулася до суду, в зв'язку з оцінкою судом фактичної поведінки сторони та її добросовісності.

Постанова КЦС ВС, 06.12.2023, справа № 932/1140/21 (провадження № 61-9957св23)

Прояв найвищої добросовісності (uberrima fides)

Правова доктрина, яка застосовується у сфері страхування. Законодавство Великої Британії сьогодні чітко обмежує використання uberrima fides моментом укладання договорів страхування, поряд з цим американські суди розширили такий підхід до недобросовісного страхування загалом. Ця доктрина підважує іншу доктрину договірного права caveat emptor, quia ignorare non debuit quod jus alienum emit (Нехай покупець остерігається, бо він не повинен ігнорувати природу власності, яку він купує в іншій стороні).

Ця доктрина сформульована лордом – головним суддею королівської палати Менсфілдом (William Murray, 1st Earl of Mansfield) у справі «Carter v Boehm» [24] у 1766 році. Фактично йдеться про забезпечення застрахованої особи від недобросовісності страховика, особливо коли страховик не повідомляє застрахованого про окремі факти чи деталі договору, які при настанні страхового випадку унеможливають виплату страхових сум.

Тлумачення слів договору проти того, хто їх написав (*verba chartarum fortius accipiuntur contra proferentem*)

Одна з найпоширеніших та найчастіше застосованих правових доктрин у національному судочинстві. Ця доктрина (у різних формулюваннях) є частиною законодавства багатьох країн, а також включена до низки міжнародно-правових актів. Доктрина сягає часів римського права, а саме принципу, сформульованого Цельсом «*Cum quaeritur in stipulatione, quid acti sit, ambiguitas contra stipulatorem est*» (Якщо стосовно стипуляції постає питання про те, якою була її мета, то двозначність тлумачиться проти інтересів стипулятора).

Як слушно зазначає Б. П. Карнаух, витлумачити договір означає з'ясувати точне значення його умов, визначити його зміст. У такому контексті важливо, що договір, як і будь-який інший правочин, може містити волю і волевиявлення. І так само, як і в будь-якому іншому правочині, може трапитися, що в договорі воля кожної зі сторін (або обох сторін разом) у якомусь аспекті не збігається із обопільним волевиявленням. Інакше кажучи, може так статися, що одна сторона або обидві насправді мали на увазі дещо інше, аніж те, що впливає з тексту укладеного договору [25]. Доктрина *contra proferentem* покликана захистити добросовісну сторону договору.

Заборона вчинення фраздаторних правочинів (fraus creditorum)

Широко застосована Верховним Судом доктрина, витоки якої походять з посткласичного римського права.

Вчинення боржником правочинів, спрямованих на зменшення його майна з метою приховати таке майно від звернення стягнення кредиторів.

Fraus creditorum був сконструйований в преторському праві. Це стало можливим після того, як примусове виконання судових рішень почало відбуватися шляхом звернення стягнення на майно боржника. У різні періоди розвитку цієї конструкції кредитори могли вимагати застосування таких заходів, як: *interdictum fraudatorium*, *actio Pauliana*, *restitutio in integrum ob fraudem*. У часи Юстиніана оспорювання правочинів на шкоду кредиторам стало відбуватися за допомогою *actio Pauliana*. Метою цього позову було відновлення такого стану речей, який би настав за відсутності фраздаторних дій боржника. Для пред'явлення *actio Pauliana* були потрібні певні умови: а) зменшення майна боржника (відчуження майна, відмова від права на нього, пропуск строку для пред'явлення позову), б) намір боржника заподіяти шкоду своїм кредиторам (*consilium fraudandi*) і, нарешті, в) результат такого наміру – позбавлення кредиторів (або їх правонаступників) можливості отримати повне задоволення за рахунок майна боржника. Ця правова доктрина є універсальною і застосовною у різних категоріях справ.

Реальність господарських операцій

Ця доктрина застосовується у спорах, де певні дії сторонами були вчинені de jure, проте de facto не відбулися. Оскільки фактично йдеться про недопущення фіктивності господарських операцій, то наслідки для податкового обліку створює лише фактичний рух активів, а не «рух», задекларований на папері. Господарською операцією у цьому контексті є дія або подія, яка викликає зміни в структурі активів та зобов'язань, власному капіталі підприємства. Визначальною ознакою господарської операції є те, що вона повинна спричинити реальні зміни майнового стану платника податків. Звідси за відсутності факту придбання/реалізації товару (робіт, послуг) відповідні суми не можуть включатися до складу доходів/витрат для цілей оподаткування податком на прибуток або податкових зобов'язань (податкового кредиту) для цілей оподаткування податком на додану вартість навіть за наявності формально складених документів або сплати грошових коштів.

Водночас надання податковому органу належним чином оформлених документів, передбачених законодавством про податки та збори, з метою одержання податкової вигоди є підставою для її одержання, якщо податковий орган не встановив та не довів, що відомості, які містяться в цих документах, неповні, недостовірні та (або) суперечливі, є наслідком укладення нікчемних правочинів або коли відомості ґрунтуються на інших документах, недійсність даних в яких установлена судом.

Поряд з цим при оцінці податкових наслідків господарських операцій суд має дослідити фактичні правовідносини, перевірити дійсний рух активів у процесі виконання операцій та встановити зв'язок складених первинних документів з реальними фактами господарської діяльності.

прав.

Належна правова процедура (fair procedure)

Одна із найпоширеніших доктрин англо-саксонської системи права, яка також знаходить своє відображення у національній судовій практиці. Належна процедура врівноважує владний вплив держави і захищає фізичну особу від нього. Коли уряд завдає шкоди людині, не дотримуючись при цьому норм права, це є порушенням належної правової процедури, що шкодить верховенству права. Ця доктрина, яка також ще іменується як Due Process Clause, в писаному праві вперше з'явилася в ст. 39 Великої хартії вольностей (Magna Charta Libertatum) (1215 р.), а саме: «Жодна вільна людина не буде оштрафована, або ув'язнена, або позбавлена володіння, або якимось іншим чином обездолена, і ми не підемо на неї і не пошлемо на неї, тільки як за законним рішенням рівних їй (її перів) і за законом країни». Згодом доктрина була закріплена у поправках до Конституції США: «Нікого не можна притягати до відповідальності за скоєння тяжкого кримінального злочину чи іншого ганебного вчинку, інакше як за поданням або висновком великого журі присяжних...» (V Поправка, 1791 р.) «...Жоден штат не може видавати чи застосовувати закони, що обмежують привілеї та імунітети громадян Сполучених Штатів. Жоден штат не може без законної процедури позбавити когось життя, свободи чи власності і не може позбавити когось, хто підлягає його юрисдикції, рівної охорони законом» (XIV Поправка, 1868 р.). Доктрина fair procedure сьогодні закріплена у низці міжнародних та національних норм права, застосовується як національними судами, так і ЄСПЛ.

Правова процедура насамперед важлива для осіб, які прагнуть відчувати відповідальність за ухвалені державою рішення і мати впевненість у тому, що органи влади будуть дотримуватися принципу верховенства права, та очікують справедливого ставлення до людини, поваги до її гідності з боку держави.

Підняття корпоративної вуалі (piercing/lifting the corporate veil)

Доктрина, яка також притаманна англо-саксонській системі права. Суть доктрини зводиться до того, що у виключних випадках правило, за яким «акціонери не несуть відповідальності за зобов'язаннями товариства», не є абсолютним і може бути подоланим. Витоки цієї доктрини сягають прецедентного рішення англійського суду у справі «Salomon v. A. Salomon & Co Ltd» (1897 р.) щодо застосування принципу обмеженої відповідальності корпорації. Ця доктрина зазвичай застосовується або на користь третіх осіб, які вимагають від учасника відшкодувати збитки за неправомірні дії юридичної особи, або на користь учасника, який прагне захистити права та інтереси юридичної особи.

Англійські та американські суди застосовують цю доктрину доволі обережно. Наприклад, англійський суд вказав, що доктрину підняття корпоративної вуалі можна застосувати, коли товариство створюється з шахрайською метою або коли його створюють, щоб уникнути існуючих зобов'язань.

Доктрина підняття корпоративної вуалі може бути вжита виключно в рамках судових процедур як екстраординарний захід за наявності не лише відносин контролю, а й зловживань з боку осіб, що здійснюють такий контроль. Результатом застосування цієї доктрини у судовій практиці України може стати ефективна протидія зловживанням статусом юридичної особи (корпоративною формою) і недобросовісним діловим практикам, забезпечення розвитку інституту соціальної відповідальності бізнесу.

Розглядувана доктрина дозволяє захистити статус юридичної особи від недобросовісної поведінки її учасників, засновників і дозволяє притягнути до відповідальності реальних власників за боргами юридичної особи, навіть якщо вони формально не є власниками таких компаній.

Застосування доктрини підняття корпоративної вуалі відоме практиці ЄСПЛ, підходи щодо чого викладено в його рішеннях, зокрема, у справах «Agrotexim and others v. Greece», «Camberrow MM5 AD v. Bulgaria» та «G.J. v. Luxembourg».

Заборона використання «плодів отруйного дерева» (fruit of the poisonous tree)

Одна із найвідоміших доктрин, яка зводиться до того, що судом не можуть визнаватися належними та братися до уваги докази, які були отримані незаконним шляхом.

Назва доктрини про заборону використання «плодів отруйного дерева» сформульована суддею Верховного Суду США Феліксом Франкфуртером у справі «Nardone v. United States» (1939 р.), головним висновком у якій було те, що докази, отримані за допомогою прослуховування без ордеру на порушення Закону про комунікації 1934 року, є неприйнятними у федеральному суді. Згодом ця доктрина почала застосовуватися ЄСПЛ, а через його практику була імплементована й національними судами.

Застосовуючи доктрину заборони використання «плодів отруйного дерева», необхідно враховувати, що причиною визнаних ЄСПЛ порушень конвенційних прав заявника є суттєві процедурні помилки, які ставлять під сумнів результати всього судового провадження, свідчать про невідповідність вимогам Конвенції судових рішень щодо заявника в частині визнання заявника винуватим, а отже, дають підстави вважати його засудження несправедливим. Разом із тим мають існувати й винятки з цієї доктрини, які можуть стосуватися того, що використання доказів, отриманих із порушенням закону, не завжди обумовлюють загальну несправедливість судового провадження. До зазначених винятків з доктрини заборони використання «плодів отруйного дерева» прийнято відносити такі випадки: «неминуче виявлення», «очищена пляма», «незалежне джерело», «нешкідлива помилка» та «професійний імунітет».

Принцип розумності

ПЛЕНУМ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ
ПОСТАНОВА
№ 5 від 25.05.2001

Про внесення змін та доповнень до постанови Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р. N 4 "Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди"

З урахуванням положень Конституції України (254к/96-ВР) та змін, внесених до чинного законодавства, Пленум Верховного Суду України П О С Т А Н О В Л Я Є:

Внести до постанови Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р. № 4 (v0004700-95) "Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди" такі зміни й доповнення:

10. Пункт 9 викласти в такій редакції:

"9. Розмір відшкодування моральної (немайнової) шкоди суд визначає залежно від характеру та обсягу страждань (фізичних, душевних, психічних тощо), яких зазнав позивач, характеру немайнових втрат (їх тривалості, можливості відновлення тощо) та з урахуванням інших обставин. Зокрема, враховуються стан здоров'я потерпілого, тяжкість вимушених змін у його життєвих і виробничих стосунках, ступінь зниження престижу, ділової репутації, час та зусилля, необхідні для відновлення попереднього стану, добровільне - за власною ініціативою чи за зверненням потерпілого - спростування інформації редакцією засобу масової інформації.

При цьому суд має виходити із засад розумності, виваженості та справедливості.

У випадках, коли межі відшкодування моральної шкоди визначаються у кратному співвідношенні з мінімальним розміром заробітної плати чи неоподатковуваним мінімумом доходів громадян, суд при вирішенні цього питання має виходити з такого розміру мінімальної заробітної плати чи неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, що діють на час розгляду справи.

Визначаючи розмір відшкодування моральної (немайнової) шкоди, суд повинен наводити в рішенні відповідні мотиви".

Один із перших випадків застосування алгоритму ефективного способу захисту в судовій практиці

За положеннями статей 330, 387, 388 ЦК України власник майна може витребувати належне йому майно від будь якої особи, яка є останнім набувачем майна та яка набула майно з незаконних підстав, незалежно від того, скільки разів це майно було відчужене попередніми набувачами, та **без визнання попередніх угод** щодо спірного майна недійсними.

При цьому норма частини першої статті 216 ЦК України не може застосовуватись як підстава позову про повернення майна, переданого на виконання недійсного правочину, яке було в наступному набувачем відчужене третій особі, оскільки надає право повернення майна лише стороні правочину, який визнано недійсним.

Захист порушених прав особи, що вважає себе власником майна, яке було неодноразово відчужене, можливий шляхом пред'явлення віндикаційного позову до останнього набувача цього майна з підстав, передбачених статтями 387 та 388 ЦК України.

Постанова ВСУ, 17.12.14, справа № 6-140цс14

Суд знає закон

Оскільки повноваження органів влади, зокрема і щодо здійснення захисту законних інтересів держави, є законодавчо визначеними, суд згідно з принципом *jura novit curia* («суд знає закони») під час розгляду справи має самостійно перевірити доводи сторін щодо наявності чи відсутності повноважень органів влади здійснювати у спосіб, який обрав прокурор, захист законних інтересів держави у спірних правовідносинах.

Постанова ВП ВС, 26.06.2019, справа № 587/430/16-ц (провадження № 14-104цс19)

Споживач і принцип рівності

Конституційний Суд України у рішенні у справі за конституційним зверненням громадянина ОСОБА_3 щодо офіційного тлумачення положень другого речення преамбули Закону України від 22 листопада 1996 року № 543/96-В «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» від 11 липня 2013 року у справі №1-12/2013 зазначив, що з огляду на приписи частини четвертої статті 42 Конституції України участь у договорі споживача як слабшої сторони, яка підлягає особливому правовому захисту у відповідних правовідносинах, звужує дію принципу рівності учасників цивільно-правових відносин та свободи договору, зокрема у договорах про надання споживчого кредиту.

Постанова ВП ВС, 03.07.2019, справа № 342/180/17 (провадження № 14-131цс19)

Добрий господар

Виходячи з існування вольового критерію, у цивільних правовідносинах прийнято вважати, що кожен спадкоємець діє добросовісно, як добрий господар, який є зваженим, передбачливим і розсудливим під час прийняття юридично значимих рішень та обранні варіанта власної поведінки. Дотримання наведених норм забезпечуватиме стабільність цивільного обороту.

Постанова Першої судової палати КЦС ВС, 25.04.2018, справа № 645/3265/13-ц (провадження № 61-5552свп18)

Принцип змагальності

15.15. У постанові від 18 березня 2020 року у справі № 129/1033/13-ц (провадження № 14-400цс19) Велика Палата Верховного Суду зробила висновок про те, що принцип змагальності забезпечує повноту дослідження обставин справи та покладає тягар доказування на сторони. Водночас цей принцип не створює для суду обов'язок вважати доведеною та встановленою обставину, про яку стверджує сторона. Таку обставину потрібно доказувати так, аби реалізувати стандарт більшої переконливості, за яким висновок про існування стверджуваної обставини з урахуванням поданих доказів видається вірогіднішим, ніж протилежний. Тож певна обставина не може вважатися доведеною, допоки інша сторона її не спростує (концепція негативного доказу), оскільки за такого підходу принцип змагальності втрачає сенс.

15.16. У постанові від 29 січня 2021 року у справі № 922/51/20 Верховний Суд наголосив на необхідності застосування стандартів доказування та зауважив, що принцип змагальності забезпечує повноту дослідження обставин справи. Зокрема, цей принцип передбачає покладання тягаря доказування на сторони. Водночас цей принцип не передбачає обов'язку суду вважати доведеною та встановленою обставину, про яку сторона стверджує. Така обставина підлягає доказуванню так, аби задовольнити, як правило, стандарт переваги більш вагомих доказів, тобто коли висновок про існування стверджуваної обставини з урахуванням поданих доказів видається більш вірогідним, ніж протилежний. Стандарт доказування «вірогідність доказів», на відміну від стандарту «достатність доказів», підкреслює необхідність зіставлення судом доказів, які надають позивач та відповідач. Отже, на суд покладено обов'язок оцінювати докази, обставини справи з огляду і на їх вірогідність, яка дозволяє дійти висновку, що факти, які розглядаються, скоріше були (мали місце), аніж не були.

Принцип пропорційності втручання

15.17. Застосовуючи стандарт переваги більш вагомих доказів, суд апеляційної інстанції зробив обґрунтований та цілком очевидний висновок, що принцип пропорційності втручання у право позивачки на повагу до її приватного життя не було порушено внаслідок відсторонення її від роботи у зв'язку з непроходженням обов'язкового профілактичного щеплення від COVID-19 на час до моменту, коли буде усунуто причини такого відсторонення. За обставинами справи, що переглядається, загроза створення небезпеки оточенню (людям) діями позивачки (її бездіяльністю) переважає над метою обмеження втручання у право на повагу до її приватного життя.

Постанова ВП ВС, 27.03.2024, справа № 191/4364/21 (провадження № 14-172цс23)

Презумпція невинуватості у цивільному праві

Йдеться про випадки, коли представники державної влади чи правоохоронних органів дають коментарі щодо розслідування певних справ, у яких ще немає вироку суду, і просять спростувати поширену інформацію.

Рішення ЄСПЛ від 04.07.2019 у справі «Корбан проти України» № 26744/16, в якому йдеться про те, що була порушена презумпція невинуватості заявника, оскільки заяви, зроблені найвищими посадовими особами держави були далекими від розсудливих або обережних. Зокрема, заявника публічно називали лідером злочинної організації, залученої до цілої низки тяжких злочинів. Відповідні заяви не могли не заохочувати громадськість вважати заявника винним ще до того, як він був визнаний винним у порядку, встановленому законом.

У справі № 554/16874/14-ц позивач вказував, що прокурор порушив презумпцію невинуватості щодо нього, оскільки у стверджувальній формі поширював відомості, що позивач є замовником убивств. КЦС ВС у постанові від 09.09.2020 дійшов висновку, що прокурор інформував ЗМІ виключно про те, що готується повідомлення про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень, про винуватість позивача в категоричній формі не висловлювався, акцентував на тому, що вироку стосовно позивача немає. Коментар прокурора не порушував презумпцію невинуватості, відповідав критеріям розсудливості та обачності, був зроблений з необхідною обережністю і зводився до інформування громадськості про розслідування в резонансній кримінальній справі.

У всіх справах правосуддя й справедливості мають перевагу перед формальним розумінням права

Завдання цивільного судочинства полягає у справедливому та неупередженому вирішенні справ із метою ефективного захисту порушених прав, оскільки у всіх справах правосуддя й справедливості мають перевагу перед формальним розумінням права.

Постанова КЦС ВС, 04.09.2019, справа № 316/3132/13-ц (провадження № 61-20090св18)

Принципи верховенства права та диспозитивності цивільного судочинства у спорах щодо зруйнованого майна на сході України

<https://sud.ua/ru/news/blog/190718-printsipi-verkhovenstva-prava-ta-dispozitivnosti-tsivilnogo-sudochinstva-u-sporakh-schodo-zruynovanogo-mayna-na-skhodi-ukrayini>

Верховний
Суд

електронна пошта:
hrushytskyi@supreme.court.gov.ua

Дякую за увагу!